

Het nieuwe werkprogramma van het Rathenau Instituut laat zich lezen als een soort regeringsverklaring: het instituut beschrijft niet alleen hoe het zijn taak anno 2003-2004 ziet, het geeft ook aan op welke onderzoeksterreinen het die taak zo adequaat mogelijk wil uitvoeren. Welke onderwerpen lopen door, welke nieuwe projecten worden gestart? Meer debat, inspelen op de politieke agenda en aandacht voor levensbeschouwingen zijn enkele steekwoorden.

Presentatie Werkprogramma 2003-2004

Het Rathenau Instituut wil zichtbaarder worden

Het Rathenau Instituut wil (bestaand of nieuw) debat over technologie en maatschappij verrijken met nieuwe standpunten. "Leidraad bij de selectie van een onderwerp is dat interventie van het instituut in een debat over een thematiek een toegevoegde waarde heeft ten opzichte van (mogelijke) interventie van andere organisaties", zo staat in het programma. "Die meerwaarde betreft een toevoeging van scherpte voor burgers en politici: nieuwe invalshoeken, andere deelnemers, het doorbreken van het vaste stramien."

Na deze algemene eis worden de mogelijk nieuw te starten onderzoeksprojecten getoetst aan een aantal hardere criteria:

- De onderwerpen dienen een technologische en/of wetenschappelijke component te hebben

Het begrip technologie is daarbij breed gedefinieerd als "praktische kennis die gebruikt wordt om de natuurlijke en sociale omgeving van de mens te veranderen". Daaronder verstaat het instituut ook de zogenoemde technologische

systemen: dreigt de inzet van bestaande technologie te leiden tot (maatschappelijke) stagnatie of discussie, dan zal het instituut de gehele organisatie waarin de technologie is verankerd onder de loep nemen. Voorbeelden uit het voorgaande programma zijn de veehouderij en het project over duurzaam waterbeheer. In het nieuwe programma staat onder deze noemer bijvoorbeeld de ruimtelijke inrichting van ons land op de agenda.

- De onderwerpen dienen maatschappelijke, politieke en/of morele relevantie te hebben

Als TA-instituut (wat staat voor: wetenschappelijk onderbouwde informatie genereren over maatschappelijke en normatieve aspecten van technologische ontwikkelingen) houdt het Rathenau zich als vanzelfsprekend bezig met de wisselwerking tussen technologie en samenleving. Vragen die de relevantie bepalen zijn bij- [[> pag. 2 \]](#)

De wandelkaart van het instituut mag best energie kosten

2

Kloon spant rechtzaak aan tegen ouders

3

Burgers over het houden van dieren

4

Doet het productie-doel ertoe?

De GWWD onder de loep

5

Alledaagse Medische Technologie

6

Stem van burger, consument en patiënt nog veel te zwak binnen onderzoek voedingsgenomics

7

ID or not to be? Naar een doordacht stelsel voor digitale identificatie

Personalia

Nieuwe publicaties

8

[< pag. 1] voorbeeld: worden er taboes doorbroken? Komen groeperingen in de verdrukking door de inzet van technologie, of liggen er juist nieuwe maatschappelijke kansen? Worden de risico's en kansen rechtvaardig verdeeld? Wordt morele opwindning niet 'weggepolderd'?

• **Bij de onderwerpen is maatschappelijk of politiek debat nodig of gewenst**

Het instituut wil ontwikkelingen signaleren en (politiek/-maatschappelijk) agenderen waarover nieuw of hernieuwd debat zou moeten gaan. Soms zijn bestaande debatten doodgelopen, of vragen nieuwe technieken om discussie,

of ontbreekt het aan verdieping, verbreding of systematisering.

De genoemde selectiecriteria vloeien rechtstreeks voort uit de taakstelling zoals die in het programma staat omschreven. "Het Rathenau Instituut heeft de taak het maatschappelijk debat en de politieke oordeelsvorming te ondersteunen over vraagstukken die een gevolg zijn of samenhangen met wetenschappelijke ontwikkelingen, waaronder de ethische aspecten ervan." Dit laatste element komt mede tot uitdrukking in het streven aan te sluiten bij het normen- en waardendebat. "We zullen geregeld in overleg treden met departementen over

morele vraagstukken die aan hun beleidsterreinen raken."

Het Rathenau Instituut heeft de laatste jaren veel aandacht besteed aan nieuwe werkvormen: wetenschapstheater, burgerpanels en literaire uitgaven moeten burgers meer bij het debat betrekken. Zonder in modieuze trends te willen vervallen, hoopt het instituut zo ook meer te kunnen aanhaken bij de actualiteit.

Op deze manieren en middels scherp geformuleerde resultaten wil de organisatie zichtbaarder worden voor zowel het publiek als de politiek. Daarom zal het Rathenau Instituut de

komende jaren de communicatieactiviteiten verder uitbouwen. Want alleen dan komen de pijlers van het instituut goed uit de verf: "Agenderen, signaleren en stimuleren van het maatschappelijk debat krijgen pas waarde als de belanghebbende partijen en doelgroepen goed geïnformeerd en betrokken worden."

U kunt het nieuwe werkprogramma downloaden via www.rathenau.nl. Begin mei verschijnt het programma in drukvorm. Conform de instellingsbeschikking van het Rathenau Instituut is het ter kennisneming aangeboden aan de minister van OCenW. ●

Werkprogramma afgerond

De wandelkaart van het instituut mag best wat energie kosten

Het heeft een paar intellectuele zweetdruppels gekost, maar nu kan het Rathenau Instituut weer een paar jaar vooruit: het werkprogramma 2003-2004 is afgerond. De medewerkers stropen hun mouwen op, nieuwe wetenschappelijke publicaties en debatagenda's worden in de hoofden al geschreven. Een gesprek met penvoerder Koos van der Bruggen over zijn kleine en grotere zorgen.

Ongeveer negen maanden heeft Koos van der Bruggen aan het nieuwe programma gewerkt. Niet fulltime, maar het vergt wel veel tijd, zo'n blauwdruk voor nieuw onderzoek. "De rest van mijn werk mocht natuurlijk niet blijven liggen. Zeg maar een derde van mijn tijd heb ik al die maanden in het programma gestopt", schat Van der Bruggen.

Nu mag de wandelkaart waarmee het instituut zijn medewerkers en externe opdrachtnemers de komende twee jaar op pad

stuurt ook wel wat energie kosten, zo verzekert de coördinator. "Het gaat om de basis van ons werk: waar houden we ons de komende jaren mee bezig? Welk onderzoek starten we op en welke onderwerpen diepen we uit? Waarover gaan we debatteren en wat laten we liggen? De selectie is het moeilijkst."

Van groslijst naar werkprogramma

Het vergde dan ook talloze brainstormsessies waarbij de medewerkers onderwerpen aandroegen en elkaars

voorstellen kritisch tegen het licht hielden. Maar hoe voorkom je als coördinator dat de gewaardeerde collega's elkaar in de haren vliegen of – erger nog – zich en masse tegen de penvoerder keren? Want iedereen wil natuurlijk zijn of haar eigen voorstellen gehonoreerd zien. "Nou, dat viel nogal mee hoor", vertelt Van der Bruggen lachend. "Het zijn allemaal professionals die zaak en persoon wel weten te scheiden. Er is geen bloed gevloeid."

De lijst van mogelijke thema's werd vervolgens aan de hand van criteria geobjectiveerd. "Iedereen mocht plussen en minnen en prioriteiten stellen. Daarna is een groslijst opgesteld. De overgebleven voorstellen werden verder

FOTO: KELLE SCHOUTEN

Koos van der Bruggen

geconcretiseerd en de teksten voor het werkprogramma in aanzet geschreven."

Democratisch knopen doorgehakt

Het Instituut belegde ook nog gesprekken met een aantal 'mensen op afstand van het Rathenau Instituut'. Deskundigen uit de wereld van wetenschap en beleid lieten hun licht schijnen over de wenselijke richting van onderzoek. Vanzelfsprekend werd met de KNAW, de WRR en het ministerie van OCenW gepraat. Uiteindelijk boog het bestuur zich een

Kloon spant rechtszaak aan tegen ouders

De laatste maanden is het vrijwel wekelijks raak: de ene keer claimt een Canadese sekse dat de eerste menselijke kloon geboren is, de volgende keer is het de Italiaanse gynaecoloog Antinori die van hetzelfde feit melding maakt. Wat waar is van al deze claims blijft onduidelijk zolang er geen onafhankelijke bevestiging is. Wel is zeker dat meerdere groepen wetenschappers in diverse landen bezig zijn met pogingen een menselijke kloon geboren te laten worden. Zij worden hierin gesteund door rijke, onvruchtbare echtparen, voor wie klonen de enige mogelijkheid is op een genetisch eigen kind.

Zoon en tweelingbroer

De aanhoudende stroom claims over de geboorte van de eerste kloonbaby is voor het Rathenau Instituut en De Balie aanleiding op 6 april aanstaande een bijeenkomst te wijden aan het reproductief kloneren van mensen. Daarbij wordt niet

de vraag gesteld: 'mag het of mag het niet' – die vraag lijkt door de actualiteit te worden ingehaald – maar: 'wat zou het betekenen als er een kloon wordt geboren?' Hoe voelt het om genetisch identiek aan je vader te zijn, zodat je tegelijkertijd zoon en jongere

aantal malen over de voorstellen, waarna de definitieve tekst van het werkprogramma half februari werd vastgesteld. "Het is allemaal heel democratisch gegaan, maar uiteindelijk moeten er wel knopen worden doorgesneden", stelt Van der Bruggen vast.

Ondertussen schreef hij zelf aan wat hij het moeilijkste deel van de tekst noemt: de inleiding. "De strategische taakstellingen van het instituut, wat willen we precies betekenen, waar staan we voor en wat houdt *Technology Assessment* volgens ons precies in. Natuurlijk stond dit ook wel in voorgaande werkprogramma's, maar veel inzichten bleken toch in de loop der tijd te zijn veranderd."

Alle programma-medewerkers

Blijft de vraag of er een ander programma had gelegen als het door een ander staflid was geschreven. "Op onderdelen hadden er mis-

schien andere accenten gelegen. Maar aan het werkprogramma hebben vrijwel alle programmamedewerkers meegeschreven, zeker als het om de projectbeschrijvingen ging. Iedereen kan zich hierin vinden, en dat moet ook. We moeten het immers met zijn allen uitvoeren." ●

Een selectie van thema's uit het Werkprogramma 2003-2004:

- **Gezond Eten**
- **Kernenergie discussie op Herhaling**
- **Anti-verouderingstechnologie**
- **Kennis en Ruimtelijke Inrichting**
- **Cyborgs**
- **Intelligente Mens-Machine Interacties**
- **(Top)sport**
- **Technologie en Media**

FOTO: HENK GERITSSEN

tweelingbroer van hem bent? Wat betekent het als je hele leven in feite al zichtbaar voor je ligt? Om deze en andere vragen te beantwoorden is gekozen voor de vorm van een rechtszaak, waarin een van de eerste klonen een proces aanspant tegen zijn ouders en de wetenschappers die hem op de wereld hebben geholpen.

Openbare zitting

Omdat het om een ingewikkelde zaak gaat, wordt de claim voorgelegd aan een meervoudige kamer, voorgezeten door mr. R.A. Torrengra (voorzitter Centraal Tuchtcollege voor de Gezondheidszorg), terzijde gestaan door prof. mr. E.P.R. Sutorius (hoogleraar strafrechtwetenschappen Universiteit van Amsterdam) en prof. mr. J.K.M. Gevers (hoogleraar gezondheidsrecht AMC en Universiteit van Amsterdam). De kloon wordt bijgestaan door mr. J.M. Beer (Beer advocaten); de ouders en de medici door prof. mr. B. Sluijters (advocaat en hoogleraar gezondheidsrecht aan de Universiteit van Leiden).

Als getuige-deskundigen worden onder meer opgeroepen: Erikjan Bor (bestuurslid van Freya, patiëntenvereniging voor

vruchtbaarheidsproblematiek), Anjo Geluk-Bleumink (auteur van onder meer *Het tweelingenboek*), prof. dr. Joep Geraedts (hoogleraar genetica en celbiologie, Universiteit van Maastricht), dr. Huub Schellekens (microbioloog en directeur van het Gemeenschappelijk Dierenlaboratorium van de Universiteit Utrecht) en prof. dr. Wim Hofstee (emeritus hoogleraar psychologie aan de Rijksuniversiteit Groningen). Aan deze zitting werken verder Don Duyns, Christopher Parren en gespreksleider Lennart Booij mee. ●

Openbare zitting

De openbare zitting vindt plaats op zondag 6 april 2003, aanvang 14.00 uur in De Balie, Kleine-Gartmanplantsoen 10 te Amsterdam.

Kaarten kunt u telefonisch reserveren bij de kassa van De Balie: (020) 55 35 100 (maandag t/m vrijdag van 13.00 – 18.00 uur). Toegangsprijs: € 7,50, met korting: € 5,00.

Voor meer informatie kunt u contact opnemen met Gert van Dijk (g.vandijk@rathenau.nl) of Angela van Dijk (a.vandijk@rathenau.nl), telefoon (070) 342 15 42.

Burgers over het houden van dieren

De vogelpest heeft de discussie over de wenselijkheid van de intensieve veehouderij weer doen opleven. Toegegeven, de beelden van de grippers brengen nu minder emotie teweeg dan eind jaren negentig tijdens de varkenspest en de MKZ-crisis. Een kip is minder aanbaar dan een koe of een varken, dat gaf zelfs schrijver en dierenbeschermheer Koos van Zomeren toe in zijn column in NRC Handelsblad. Maar de zorg over het dierenwelzijn van onze productiedieren blijft toch een issue dat tijdens de opeenvolgende crises in de intensieve veehouderij iedere keer weer de kop opsteekt.

Natuurlijk zijn er standaarden voor de omgang met dieren in de veehouderij, hoewel niet voor alle sectoren. Zulke standaarden worden voornamelijk vaak bepaald in een onderhandelingsproces tussen experts, namelijk de sector, de overheid en de Dierenbescherming. Het resultaat kan zijn een algemene maatregel van bestuur in aanvulling op de kaderwet Gezondheids- en Welzijnswet voor Dieren (GWWD), zoals die er al is voor bijvoorbeeld varkens en kalveren. Een ander mogelijk resultaat is een productschapregelgeving die valt onder een andere wet, de Wet op de Bedrijfsorganisaties. In dit onderhandelingsproces gaat het vaak om details, om vierkante millimeters. De vraag

is nu – in het licht van die opeenstapeling van crises in de veehouderij – hoe groot het maatschappelijk draagvlak van burgers is voor die huidige standaarden voor de omgang met dieren. Met andere woorden: is er sprake van een discrepantie tussen de wensen van burgers voor een minimaal acceptabele standaard voor dierenwelzijn, en de meningen van experts die zorgdragen voor de huidige wet- en regelgeving?

Burgerpanel

Het probleem is echter dat er op dit moment slechts vage, algemene noties zijn van wat burgers een wenselijke omgang vinden voor de omgang van dieren. Het Rathenau Instituut wil in het project Burgeroordelen hun

meningen en argumenten hierover scherper voor ogen krijgen. Daarom zal het project gebruik maken van een beproefd *Technology Assessment*-instrument: het burgerpanel. Een manier om burgers in de gelegenheid te stellen met eigen ogen te zien, zich te informeren en vervolgens te oordelen over de omgang met dieren binnen de veehouderij.

Drie sectoren

Drie panels van tien burgers met verschillende achtergronden zullen op werkbezoek gaan bij drie sectoren in de veehouderij: de viskwekerijen, de konijnen- en de melkkoeiensector. De panels zullen binnen de sectoren (waar mogelijk) zowel reguliere als biologische bedrijfsvoeringen te zien krijgen. Tijdens de werkbezoeken zullen zij voorlicht worden over de productiewijze, bijbehorende dilemma's op het gebied van dierenwelzijn, voedselveiligheid, milieu en economie. Deze informatie krijgen zij niet alleen van de kweker, fokker of boer zelf, maar ook van dierenwelzijn-

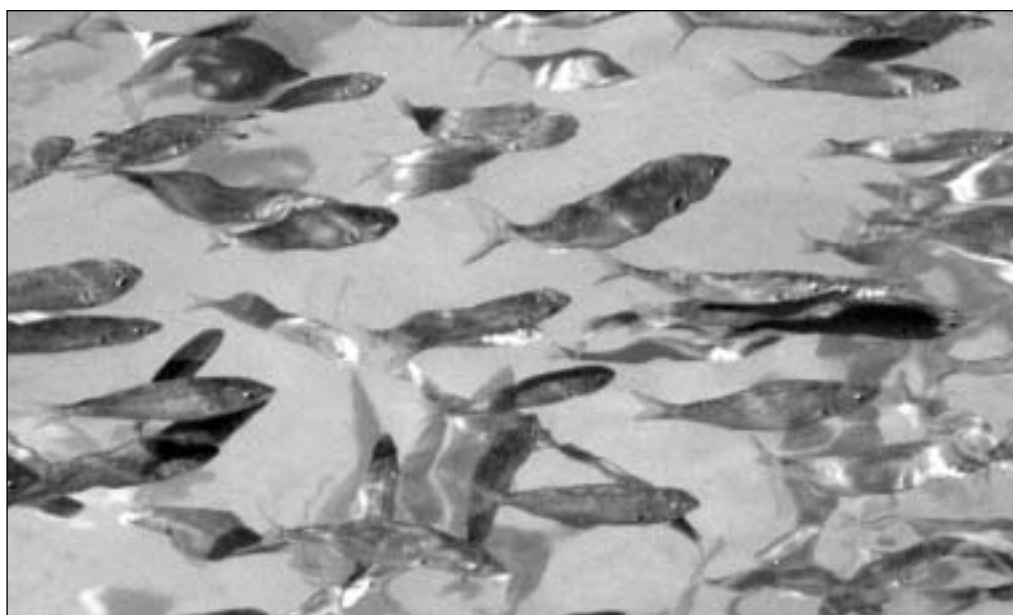

experts en andere deskundigen. Na het werkbezoek zullen de burgerpanelleden in een groepsdiscussie besluiten wat zij wel en niet meer toelaatbaar vinden in de omgang met dieren in deze sectoren.

Publieksonderzoek

De uitkomsten van de drie burgerpanels zullen worden voorgelegd aan een representatieve groep Nederlanders in een publieksonderzoek. Een gedeelte van deze respondenten zal net als de burgerpanelleden in woord en beeld worden geïnformeerd. Op basis daarvan kunnen zij concrete vragen over het dierenwelzijn in de drie sectoren beantwoorden. Een aantal respondenten zal deze informatie niet voorgeschiedeld krijgen. Zo kan ook de invloed van informatie op de mening van de Nederlandse burgerij over de veehouderij worden gepeild.

Het project zal na de zomer eindigen in een symposium waarin de resultaten besproken zullen worden met politici, ambtenaren, belangenorganisaties en de met sector zelf. Gedurende het project zal ook een elektronische nieuwsbrief verschijnen. Als u deze nieuwsbrief wil ontvangen, kunt u mailen naar Ira van Keulen (i.vankeulen@rathenau.nl). ●

Doet het productiedoel ertoe? De Gezondheids- en Welzijnswet voor dieren onder de loep

In februari heeft het kabinet-Balkenende het wetsvoorstel verbod op het houden van pelsdieren ingetrokken dat onder het kabinet-Kok II was ingediend. De politieke steun voor het voorstel was er na de verkiezingen niet meer. Tweede-Kamerleden Boris van der Ham (D66) en Gerdi Verbeet (PvdA) zijn het niet eens met het besluit en bereiden een nieuw initiatief-wetsvoorstel voor. Zij hopen dat in de loop van dit jaar alsnog te kunnen behandelen in de Tweede Kamer.

Het wetsvoorstel verbod pelsdierhouderij kwam eerder tot stand op verzoek van de Tweede Kamer, die het draagvlak in de Nederlandse samenleving voor het fokken van dieren om hun vacht gering achtte en betwijfelde of het welzijn van de nertsen voldoende

in de eerste plaats op het welzijn van productiedieren. Toch bleek bij discussies over het Wetsvoorstel inzake het verbod op de pelsdierhouderij dat onduidelijk is of de GWWD ook een afweging van welzijn en nut bevat. Hoewel sommige deskundigen zeggen dat dit

productiedoel grote consequenties zou kunnen hebben voor het houden van andere productiedieren. Denk bijvoorbeeld aan de konijnensector. De Stichting Wakker Dier is net een campagne begonnen om de welzijnsproblemen binnen de sector, die aanmerkelijk zijn, aan de kaak te stellen. Wat betreft het productiedoel van konijnenfokkerijen in Nederland: de sector produceert grotendeels voor de export, net als bij de nertsen. De vraag is nu: kunnen en willen we op basis van een welzijns- en nutsafweging de konijnensector in Nederland verbieden? Wie kan dat beslissen? Wat is dan de grondslag en rechtvaardiging voor zo'n beslissing? Wat betekent dat voor de rechtszekerheid van betrokkenen? Hoe moet een dergelijke afweging in een internationale context worden gezien?

voor het wel of niet verbieden van productiedieren, in discussie brengen. Vragen die daarbij spelen zijn bijvoorbeeld: welke andere (morele) argumenten – behalve welzijn – worden *in de praktijk* gebruikt om het houden van bepaalde productiedieren te verbieden? En in hoeverre is het wenselijk dat een overheid reguleert welke dieren wel en welke niet voor productie mogen worden gehouden in Nederland?

Rechtszaak

Naar deze vragen laat het Rathenau Instituut onderzoek doen. Het onderzoek zal gebaseerd zijn op een studie van wet- en regelgeving, parlementaire stukken, wetenschappelijke literatuur over ethische vraagstukken, en op interviews met en essays van deskundigen. Als sluitstuk zal een nagebootste rechtszaak worden gehouden om de argumentatievoeringen op scherp te stellen. Het onderzoek staat onder leiding van Ton Hol, hoogleraar Rechtstheorie aan de Universiteit van Utrecht, en zal begin 2004 zijn afgerond.

Meer informatie: Ira van Keulen (i.vankeulen@rathenau.nl) of Lydia Sterrenberg (l.sterrenberg@rathenau.nl) of telefoon (070) 342 15 42. ●

kon worden gegarandeerd. Het wetsvoorstel was uniek, want nooit eerder was het productiedoel een expliciete reden om een dierhouderijsector te verbieden. De wettelijke basis voor een beslissing van de overheid of dieren mogen worden gehouden, is sinds 1992 de kaderwetgeving voor dieren, de Gezondheids- en Welzijnswet voor Dieren (GWWD). Deze wet richt zich

niet zo is, menen anderen dat dit juist wel het geval is.

Apart wetsvoorstel?

Naar aanleiding van het wetsvoorstel pelsdierhouderij riep de Raad van State de vraag op waarom de minister nu een apart wetsvoorstel maakte voor deze sector. Tegelijkertijd gaf de raad aan dat een expliciete afweging *binnen* de GWWD tussen dierenwelzijn en pro-

Onduidelijk

Met het besluit van het kabinet-Balkenende om het wetsvoorstel pelsdierhouderij in te trekken, zijn al deze vragen nog niet van tafel. Voor de (nabije) toekomst blijven ze relevant. Het Rathenau Instituut wil de onduidelijkheid over de wenselijkheid en de mogelijke invulling van het productiedoel, als de grondslag

Alledaagse Medische Technologie

Politieke en ethische discussies over medische technologie hebben zich tot nu toe vooral gericht op geavanceerde technologieën met een grote afstand tot het dagelijkse leven, zoals IVF, transplantatiegeneeskunde en genetica. Minder aandacht is er voor wat gewoon en alledaags is geworden: thermometers, aspirientjes, oordruppels. Toch speelt dergelijke gewone, alledaagse technologie ('lowtech') een grotere rol in het leven van de meeste mensen dan 'hightech'.

Het doel van het project is de wijze in kaart brengen waarop medische technologie alledaags wordt of juist onaliedaags wordt gehouden. Ook wil het de normatieve en politieke elementen van 'veraliedaagsing' zichtbaar te maken. Vragen over het wel of niet alledaags worden van technologie gaan ook over zeggenschap (bijvoorbeeld door arts of patiënt) en de toegankelijkheid tot de zorg.

Toenemende medicalisering

Er is daarbij een relatie met algemenere discussies over een toenemende medicalisering van problemen die vroeger niet langs medische weg werden aangepakt (denk aan de verruimde indicatiestelling voor bijvoorbeeld Prozac). Op het eerste gezicht kan het doordringen van medische technologie tot in het alledaagse leven als medicalisering worden beschouwd. Maar sociologisch gezien gaat het misschien juist over ontmedicalisering, omdat medische technologieën worden onttrokken aan het privilege

van de medische beroeps-groep.

De doelstellingen van het project Alledaagse Medische Technologie zijn:

- onderzoeken hoe alledaagse praktijken zich ontwikkeld hebben, mede als gevolg van technologische ontwikkelingen,
- onderzoeken of deze ontwikkelingen gevolgen hebben gehad voor gebruikers van de desbetreffende technologieën,
- onderzoeken of en in hoeverre politieke bemoeienis in de ontwikkeling van alledaagse praktijken heeft plaatsgevonden,
- analyseren of er aanleiding is voor politieke

interventie in bestaande en nog te verwachten alledaagse medische praktijken.

Cultuurhistorisch

Het project start met een onderzoek dat wordt uitgevoerd onder verantwoordelijkheid van prof.dr. Dick

Willems en dr. Amade M'charek, beiden van de Universiteit van Amsterdam. Zij zullen eerst het verleden onderzoeken, om te schetsen welke cultuurhistorische veranderingen de veraliedaagsing van medische technologie met zich meebrengt. Vervolgens wordt gekeken naar de actuele situatie van twee casussen. Gezocht wordt naar een voorbeeld van technologie die volstrekt alledaags is geworden, en van een geval waarin dat proces op belemmering stuit. Ten slotte wordt, opnieuw op basis van een casus, een blik in de toekomst geworpen. Het project start op 1 april 2003 en zal circa een jaar in beslag nemen. ●

Stem van burger, consument en patiënt nog veel te zwak binnen onderzoek voedingsgenomics

Het Nederlandse genomicsonderzoek ondersteunt in (te) sterke mate de productie van voedsel op industriële biochemische basis. De agenda binnen het zogenoemde voedingsgenomicsonderzoek lijkt daarmee de centrale machtspositie van de voedingsmiddelenindustrie te bestendigen. De visie van andere partijen – consumenten, boeren, antiglobalisten, dierenbeschermers, milieubeweging – komt te weinig aan bod.

Dat stellen Rinie van Est (Rathenau Instituut) en Lucien Hanssen (adviesbureau Deining, Maatschappelijke Communicatie). In het project Naar een Maatschappelijke Agenda van Voedingsgenomics van het Rathenau Instituut bestudeerden zij het afgelopen jaar (mogelijke) sociale en morele aspecten van toepassingen van genomicsonderzoek op het gebied van landbouw, voedselproductie en voedselconsumptie. Globaal gezegd probeert het Rathenau Instituut inzicht te krijgen in de gevolgen die de voortschrijdende ontraffeling van het genoom van plant, dier en mens heeft op de manier van voedsel produceren en ons voedingspatroon. Zowel de consequenties voor de consument als voor de producent komen aan de orde.

Genenpaspoort

De toepassingen van voedingsgenomics bestrijken de hele voedingsketen. Niet alleen biedt genomics de mogelijkheid om gewassen zout-, ziekte- of droogtebestendig te maken, ook bij de verdere verwerking van voedsel komt genomics vaker en vaker om de hoek

kijken. Dat kan leiden tot voedsel dat met vitamines en andere 'gezonde' toevoegingen is verrijkt. De consument zal volgens menig expert uiteindelijk een individueel dieet kunnen samenstellen dat precies past bij zijn of haar eigen genetisch paspoort. 'Eten voor je genen' dus.

Maar niet iedereen ziet volgens de onderzoekers louter voordelen in deze ontwikkelingen. "Veel maatschappelijke partijen vragen zich af of genomics in zijn huidige opzet wel voldoende bijdraagt aan de oplossing van grote problemen als voedselzekerheid, milieu, dier-vriendelijkheid, chronische ziekten, enzovoorts", menen Van Est en Hanssen. En zitten de consumenten wel te springen om hun genenpaspoort te laten bepalen, hoe gezond het bijbehorende voedsel ook mag zijn?

Andere visies

Parlement en regering willen om deze redenen dat genomicsonderzoekers al tijdens hun werk rekening houden met de maatschappelijke gevolgen ervan. Want de praktijk is anders: wetenschappers richten zich tot

op heden toch vooral op de dominante visie dat de agrarische fundamenteën van de voedselproductie vervangen zullen worden door een industriële, biochemische basis.

Andere partijen willen echter ook gehoord worden en hun belangen behartigd zien door de wetenschap. Wil voedingsgenomics een geaccepteerd onderzoeksveld blijven, dan zullen

degenen die nu het programma beheersen rekening moeten houden met andere argumenten, visies en belangen. Anders dreigt een zelfde maatschappelijke afwijzing als van de genetische technologie. "Openstaan voor tegengeluiden betekent kiezen voor een proces dat op korte termijn pijnlijk en onzeker is, maar op de langere duur stabiliserend en louterend", aldus Van Est en Hanssen. ●

Twee publicaties

Het project Naar een Maatschappelijke Agenda van Voedingsgenomics heeft twee publicaties opgeleverd: de essaybundel *Genen voor je eten – Eten voor je genen. Maatschappelijke vragen en dilemma's rondom voedingsgenomics*, en de studie van TNO-STB *Voedingsgenomicsonderzoek in Nederland. Mogelijke producten en maatschappelijke aspecten*. Beide worden op 17 april a.s. gepresenteerd in Perscentrum Nieuwspoor (Lange Poten 10, Den Haag) in de vorm van een openbare hoorzitting.

Parlementariërs gaan die middag in gesprek met deskundigen en betrokkenen uit de wereld van landbouw, voeding en gezondheid over de maatschappelijke impact van genomics op de productie en consumptie van voeding.

Voor meer informatie kunt u contact opnemen met Olga Crapels (o.crapels@rathenau.nl) of Rinie van Est (r.vanest@rathenau.nl), telefoon (070) 342 15 42

Naar een doordacht stelsel voor digitale identificatie: ID or not to be?

Identificatie speelt een belangrijke rol in het dagelijks leven. Regelmatig moeten we aangeven of we de handelingen die we verrichten, ook daadwerkelijk mogen verrichten. Zonder rijbewijs kunnen we geen auto huren, zonder uittreksel uit het bevolkingsregister geen uitkering aanvragen, zonder paspoort niet de grens over, et cetera.

Het ziet er naar uit dat in het licht van de informatiemaatschappij ons huidige stelsel van identificatie aan herziening van het concept toe is. Het ontwikkelen en schepenen van een dergelijk stelsel raakt onze samenleving in haar fundamenteën, waarbij een veelheid aan belangen speelt die bij de totstandkoming van beleid afgewogen moet worden. Een ondoordachte en gefragmenteerde aanpak zal op termijn nadelige gevolgen hebben voor onze samenleving in al haar geledingen.

Het Rathenau Instituut heeft daarom een analyse laten maken van de actuele beleidsinitiatieven, de trends en ontwikkelingen daarin en de impliciete gevolgen van het regeringsbeleid voor digitale identificatie. Daarbij zijn de belangrijkste principiële keuzes in kaart gebracht waarvoor de overheid momenteel staat.

De publicatie *ID or not to be? – Naar een doordacht stelsel voor digitale identificatie* verschijnt eind april 2003. ●

André Krom (28) ondersteunt per 1 maart jl. gedurende vier maanden het programma Biometische Technologie, in het bijzonder het publieksonderzoek naar het geen-bezwaarsysteem van orgaandonatie. Hij zit in het laatste jaar van de studie filosofie aan de Universiteit van Amsterdam (hoofdvak Ethiek en Mensbeelden en bijvak Sociale & Politieke Filosofie). Hiervoor heeft hij als student-assistent meegewerkt aan het onderzoek van het Rathenau Instituut naar de ethische aspecten van orgaandonatie. Hij werkt momenteel ook nog een dag per week in theater de Meervaart in Amsterdam; tot voor kort was hij werkzaam bij het theater van het Koninklijk Instituut voor de Tropen in Amsterdam.

Colofon

Het Rathenau Nieuws is een uitgave van het Rathenau Instituut en verschijnt viermaal per jaar.

Het Rathenau Instituut is een onafhankelijke organisatie die tot taak heeft maatschappelijke en politieke oordeelsvorming te ondersteunen over vraagstukken die te maken hebben met wetenschappelijke en technologische ontwikkelingen. Het instituut geeft opdracht om de vraagstukken van de verschillende thema's breed te onderzoeken.

Het richt zich met de resultaten van zijn onderzoek tot het Nederlandse parlement.

*Eindredactie
Julika Vermolen
Angela van Dijk*

*Tekst
Koos van der Bruggen
Gert van Dijk
Ira van Keulen
Margot Schoenmacker
Gert van Wijland*

*Fotografie
Hollandse Hoogte*

*Basisvormgeving
Basislijn, Amsterdam*

*Grafische Productie
Herbschleb & Slebos,
Monnickendam*

*Drukwerk
Meboprint, Amsterdam*

ISSN-nummer 1 388-1605

Papier 100% kringloop

*Redactieadres
Postbus 85525
2508 CE Den Haag
telefoon (070) 342 15 42
e-mail info@rathenau.nl
www.rathenau.nl*

Actuele publicaties

Vanaf medio april verkrijgbaar:

Genen voor je eten – Eten voor je genen : maatschappelijke vragen en dilemma's rondom voedingsgenomics / R. van Est, L. Hanssen, O. Crapels. – Den Haag : Rathenau Instituut, 2003. – 184 p. - (Werkdocument 90). – ISBN 90-77364-01-3

Voedingsgenomicsonderzoek in Nederland : mogelijke producten en maatschappelijke aspecten / C. Enzing, A. van der Giessen ; vert.: English Text Company. – Den Haag : Rathenau Instituut, 2003. – 122 p. - (Werkdocument 89). – ISBN 90-806772-7-2

ID or not to be? Naar een doordacht stelsel voor digitale identificatie / M. de Vries, C. Prins ; met medew. van P. de Hert en M. Prinsen ; projectleider: M. Schoenmacker, D. van Harten. – Den Haag : Rathenau Instituut, 2003. – 60 p. (Werkdocument 91). – ISBN 90-806772-8-0

Meer weten?

De meeste publicaties

kunt u gratis downloaden

van onze website.

Ga naar www.rathenau.nl

en klik op publicaties.

Ook kunt u via de website

een bestelling plaatsen.

Telefonisch bestellen

is mogelijk via

(070) 342 15 42.